

2. IL-GORBOĠ (GHAMLIETU)

Karmenu Pace

Fl-ahhar artiklu li kont ktibt dwar il-gorboġ kont għidt li l-griebeġ jagħmlu parti mill-ambjent rurali tan-naħat t'isfel ta' Malta daqskemm il-giren huma parti ntegrali mill-ambjent rurali tan-naħat ta' fuq ta' Malta. Jiena nemmen li l-gorboġ għandu jsib postu bħala wirt arkitettoniku popolari bħalma sabet postha l-girna speċjalment bil-publikazzjoni tal-ktieb famuz ta' Patri Mikiel Fsadni fuq is-sugġett.

Fl-ewwel kitba tiegħi jiena ppruvajt inressaq l-argument li l-bini tal-giren in-naħa ta' fuq ta' Malta minn banda u l-bini tal-griebeġ fin-naħa t'isfel ta' Malta mill-banda l-oħra, seħħ l-iktar minhabba l-kwalita' differenti ta' blat li jezisti fiż-żewġ bnadi. Fin-naħa ta' fuq, jiġifieri minn Had-Dingli u l-Imġarr 'l hemm sal-Mellieħa u l-Marfa, insibu ħafna qawwi. Filwaqt li fin-naħat t'isfel, jiġifieri mis-Siġġiewi u l-Qrendi lejn Hal-Għaxaq u Birzebbuġa nsibu l-ġebbla tal-franka. Id-differenza kbira hi li l-ġebbla tal-franka hija ratba u tinħadem b'tali mod li tista' tfassal ix-xorok minnha filwaqt li l-ġebbla tal-qawwi hija iebsa u minnha tista' toħroġ kapitelli imma dawn iridu jkunu ta' ħxuna mill-inqas d-doppju ta' xriek u għalhekk ħafna itqal. Barra minn hekk fejn hemm il-franka ħafna drabi fl-uċuħ naturali ssib l-qxur li jistgħu jintrefgħu u jaqdu l-funzjoni ta'

xriek għat-tisqifa. Imma l-qawwi ma jagħmilx qxur kbar għax normalment il-blat ikun shih. Dan kollu għandu x'jaqsam għax il-bidwi meta kien jehtieglu jibni dik l-istruttura fejn jista' jistkenn jew jahzen xi ħaġa, kien jinqeda bil-materjal li kien isib fin-natura madwaru u l-eqreb tiegħu. Għalhekk, kif naħsibha jiena, l-bdiewa tan-naħa ta' fuq għamlu użu mill-ġebel li jinsab komunement fix-xagħri bħal fl-inħawi tal-Mellieħa u vvintaw il-metodu tal-ħitan imkillbin (ġebbla ħierġa 'l barra mill-oħra, bħall-kileb) biex jirnexxilhom idejqu l-wisgħa tal-binja sa ma jaslu sat-tisqifa u mbagħad jagħliqu permezz ta' xi qoxra jew tnejn blat. Fin-naħa t'isfel ta' Malta li hi magħrufa għall-franka kien hemm is-sengħa tal-qutgħ tal-blat, li minnu jfasslu l-knatan u joforqu x-xorok. Kienu jkissru l-blat biex ifasslu l-ghelieqi. U ħafna drabi minn dan it-tkissir tal-blat kienu jibnu l-ħitan tal-gorboġ li għal kuntrarju tal-girna fil-biċċa l-kbira tagħhom jitiġgħu dritti. Imbagħad it-tisqifa kienet issir jew minn xi qiegħan kbar jew qxur tal-blat kbir li kienu jlaħħqu minn ħajt għall-iehor tal-gorboġ jew inkellha minn xorok maħduma. Dawk it-tisqifiet l-iktar antiki nsibhom bix-xorok mfassla minn blat naturali bla ma jkunu bil-wiċċ mingur, filwaqt li dawk iktar riċenti kienu jkunu maqtugħa iktar bis-sengħa u jintuza l-mannarett biex jaqilgħulhom l-wiċċ lixx bħal dawk li nafu aħna illum fid-djar ta' 'l fuq minn ħamsin sena ilu.

Imma anke hawnhekk wieħed ma jridx jahseb li kien hemm xi għamla fissa, xi pjanta mfassla jew xi prototip li kulhadd kellu jimitah u jibni bħalu bħalma kien ġara f'ħafna bini "modern" tas-sittinijiet u s-sebghinijiet. Il-gorboġ kien jinbena ħafna drabi mill-bidwi, sid il-għalqa nnifsu.

Kien jibnih għall-bżonnijiet tiegħu, skont ix-xeħta ta' l-art, u l-qagħda fejn ikun se jibnih. U għalhekk bħal fil-każ tal-giren, insibu diversi għamliet ta' griebeġ, wieħed mhux bħall-iehor, li minnhom wieħed jista' joħroġ dawk li jixxiebh u jiġborhom f'kategoriji. Ngħidu aħna hemm dawk li huma mibnija mdahħla fil-ħajt tas-sejjieħ innifsu b'tali mod li minn fuqhom tkun għaddeja għalqa oħra. Dawn issibhom mibnija fejn l-blat huwa wieqaf u l-ghelieqi mtarrġa. Hemm griebeġ oħra li bnewhom għax-xeħta tal-ħajt li jkun jifred ħabel minn ieħor. Dawn ikunu jserrhu mal-ħajt lejn ix-xellug jew lejn il-lemin tagħhom u għalhekk jiena laqqamthom "imġennbin". Hemm dawk imbagħad li l-bidwi bnieshom sewwasew fl-ghafsa bejn ħajt u ieħor ta' l-għalqa, eżatt f'xi rokna. Dawn ikunu imqabbdin minn ħajt għall-iehor bħal triangu. Dawn laqqamthom "maqrut" u ma tantx issib ħafna minnhom. Inqas u inqas ma ssib mill-kategorija li jien sejjieħom "mekkuk" u "imqammin". Tal-ewwel għax huma mibnija fil-wisgħa tal-ħajt tas-sejjieħ bejn għalqa u oħra (jissejjieħ ukoll "katina") u tat-tieni għax ikollhom il-faċċata tagħhom mfassla nofs qamar. Imbagħad hemm dawk numerużi tal-kategorija li daharhom biss iserrah mal-ħajt tas-sejjieħ li jkun għaddej fuq wara. Imma s-sabih ta' kull gorboġ huwa li kull wieħed huwa personalizzat u għandu r-ruħ tiegħu. Min bid-dahla baxxa u oħrajn bid-dahla għolja. Min bit-tawwala u oħrajn b'xejn. Min bil-faċċata tad-dobblu u min b'tas-singlu. Min mibni bil-ġebel naturali tax-xagħri u min mill-ġebel maħdum. Min bit-tisqifa mill-qiegħan u min bix-xorok. Min għandu t-tisqifa sserrah fuq il-

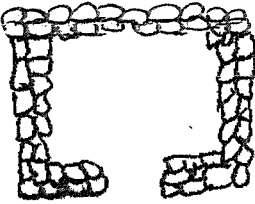
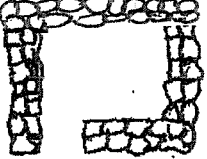
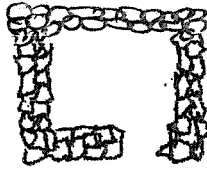
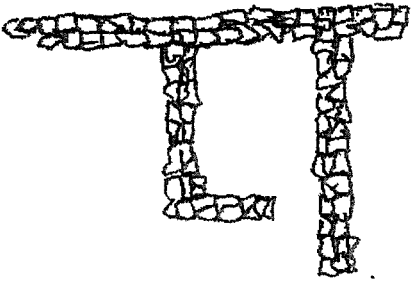
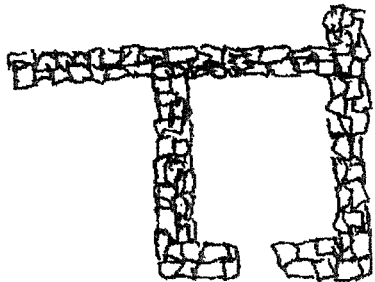
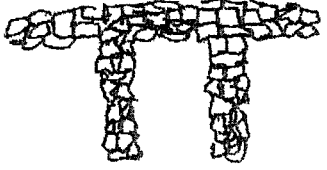
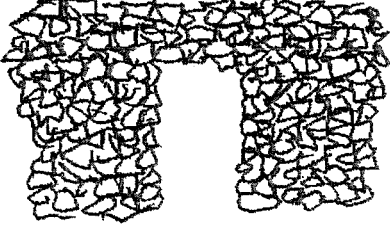
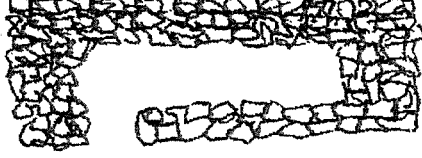
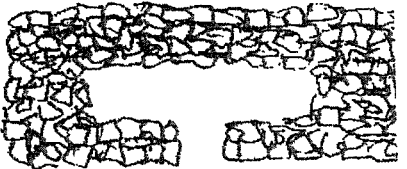
kileb fuq naħa waħda jew fuq iż-
zewġ naħat u min bix-xorok
iwasslu minn tarf s'ieħor. Min
bis-saqaf ikkupplat minn barra u
minn bis-saqaf ċatt. Min baxx u
min għoli. Dawn id-differenzi
fihom studju ta' tqabbil fihom
infushom u aktarx li minn dawn
id-differenzi wiehed ikun jista'
jasal ukoll biex jifred dawġ li
huma antiki minn dawġ li nbnew
eqreb lejn żmienna.

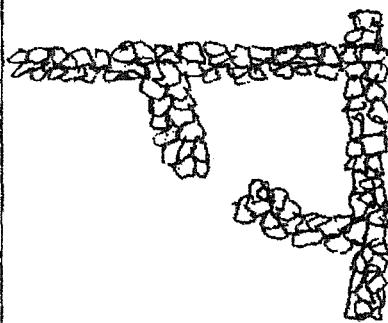
Issa hawn taħt se ngħib għad ta'
disinji li juru l-għamliet ewlenin

ta' griebeg li sibt jiena f'dawn l-
aħħar sentejn. L-għadd
tagħhom kien madwar mija u
għadni nsib xi wiehed 'l hemm u
'l hawn kultant bla ħsieb waqt li
nkun nimraħ qalb l-għelieq jew
għax nistaqsi xi bidwi. Dawn l-
għamliet differenti għarhom
mill-inħawi kollha ta' Malta u
Għawdex fejn jinstabu dawn il-
binjiet. Fil-faqar, is-semplicità' u
s-satra tagħhom dawn l-griebeg
joħorġu mimlija għana u
nteress. Ħafna minnhom tant
huma mibnija bla pompa u zina

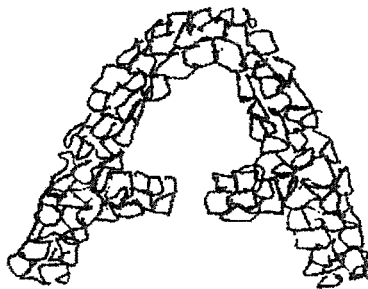
ta' xejn, tant huma mfillsat
tajjeb fl-ambjent ta'
madwarhom, li tghaddi minn
ħdeghom u ma tindunax bihom.
U jien għaliya dan hu l-għmiel
tagħhom. Is-sbuhija fis-
semplicità'. Jaqdu dmirhom
ħafna drabi bla ma jagħtu fl-
għajn. Huma rifless u
espressjoni tar-ruħ u l-karattru
kiebi u umli tal-bidwi biežel Malti
u Għawdx.

© Karmenu Pace

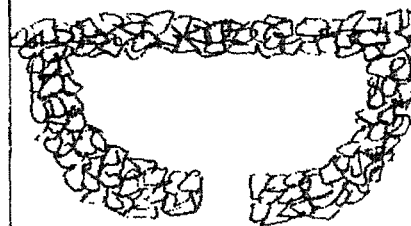
 Gorboġ maqtugh għalih bid-dahla fin-nofs.	 Maqtugh għalih bid-dahla mal-ġenb tax-xellug.	 Maqtugh għalih bid-dahla lejn il-lemin.
 Imġenneb bid-dahla dritta mal-hajt tal-lemin.	 Imġenneb bid-dahla f'nofs il-faċċata.	 Gorboġ b'dahla daharha mal-hajt.
 Gorboġ mibni kollu għol-hajt.	 Garboġ għol-hajt bid-dahla lejn ix-xellug.	 Gorboġ għol-hajt bid-dahla fin-nofs.

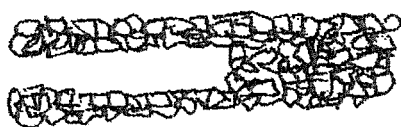
Gorboġ imrekken bid-
dahla f'nofs il-faċċata
mqammra.

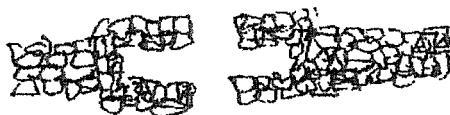
Gorboġ maqrut bid-
dahla fin-nofs.

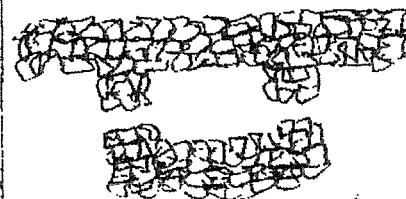
Gorboġ nofs tond bid-
dahla fin-nofs.

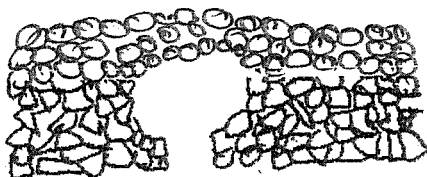
Gorboġ mekkuk f'nofs
katina bid-dahla fit-tarf.

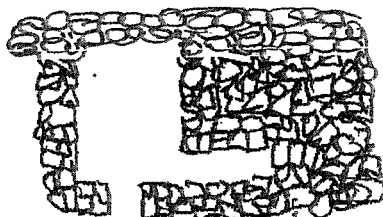
Gorboġ mekkuk f'nofs
katina b'dahla għall-habel
ta' fuq u ohra għall-habel
t'isfel.

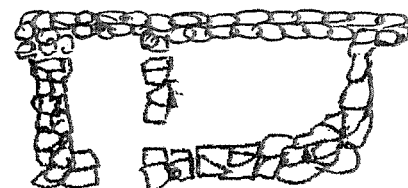
Gorboġ imġenneb
b'dahla quddiem u ohra
wara.

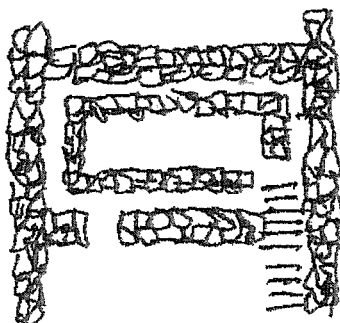
Gorboġ għat-tond, rari
hafna, mibni ġo hajt
wiesa'.

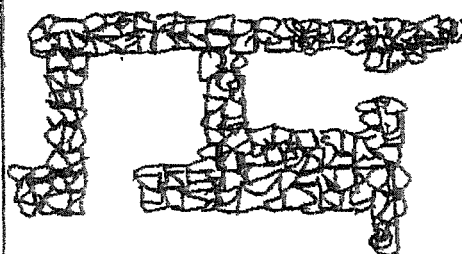
Gorboġ bi grejbeġ ġo
fih, mibni ġo hajt wiesa'.

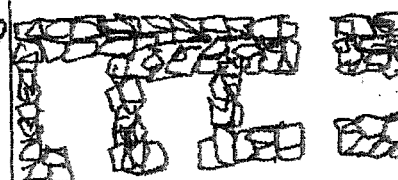
Gorboġ maqsum fi
tnejn.

Gorboġ doppju, wiehed
fuq u iehor isfel.

Gorboġ ġo gorboġ.

Tlett igriebeġ,
wiehed minnhom
b'żewġ dahliet.